

Setomaa muusiumi'

Aoh tagasi

Eesti poolõ Setomaal om kol' muusiumi (Verska, Saatse, Obinitsa). Nuist kõgõ suurõp muusium om Verska vallah Seto Talomuusium, midä om pikki aastit iist vidänü' Lõvi Laine ja Kunsti Tiiu. Muusiumi alostusaost loetas 1. novembri 1994 (aastagast 1998 om muusium vallalõ terveh aastak,). Verska muusiumi man om uma söögikotus – Tsäimaja aastagast 2004. Ja Verska muusium kamandas viil ka' Saatserinna nulgah Veeberi Viktori puult kokkosäet muusiumiga' (25. juulil 1974.), minkõ 2006 aastagal kobendõdi kõrdapiteh ilusast ja moodulitsõst.

Meremäe vallah om Obinitsa muusium, minkõ alostaja oll Sillaotsa Liidi, pühitseti 1995. aastagal. Vallah om tõõnõgi' museaal – Luikjärve talo Tobrova küläh, minkõga' ka' kamandas Obinitsa muusium. Vald ost talo perre käest ar' aastagal ...

Õgapääväelo

Eestih om muusium populaarnõ ja om tähtsä kotus koh käävä' umainõmisõ' ja külälisõ' lähebält ja kavvõbast.

Kaieh muusiumimaastigu 2016. aastaga numbirit nii Eesti Statistika-aamõdist ku ka' internetist Õuruupa muusiumidõ kottalõ, sis Eestih oll 246 muusiumi. Nä kõik andva' uma ühendävä leheküle Egmus.eu. S'oo interneti lehekülg koondas infot Õuruupah olõvidõ muusiumidõst. Säält saat materjali otsi'.

Põlva maakunnah oll 2016 aastagal 6 muusiumi, Võro maakonna ala k'au 9 muusiumi. Külästajidõ arvu' maakunniti erinevä' hüä pall'o. Kõige inäp k'au inõmisi muidogi' Har'õ maakunnah, koh ka' välisturiste protsent om kõgõ suurõp. A umavaihõl omma' erinevä' ka' Võro ja Põlva maakund.

Setomaa muusiumi' omma' parhilla' vallamuusiumi'. Rahastus tulõ päämätselt 3 kotusõst:

- 1) tegevustoetus kultuuriministeriumilt, (mia om mitmit aastakki olnu' üts nummõr),
- 2) tegevustoetus ja suurõbidõ projekte-investeeringidõ/uvvõnduisi toetus valdult ja
- 3) uma teenit raha, niipall'o ku muusium eis' joud tiini'.

Täämbäne muusium piat joudma täütä' ka' kaubanduskeskusõ / suvõniiripoodi ülesandõ. Tuu tähendäs, õt kõigi muusiumi puult pakutavidõ teenussidõ kõrval om sama tähtsä ka' pakutav kaup.

Seto Talomuusium on aasta aastagalt joudunu' umatullu suurõnda'. Ku panda' kõrvotsidõ muusiumidõ teenit umatullu kõõ teenitävä tuluga', sis om Seto Talomuusium võrdnõ suurõbidõ muusiumsihtasutuisiga': SA Läänemaa muusiumi' vai SA Virumaa muusiumi', tiinih uma terveest tulust umbõs 52-55% eis'.

Tiidmisõs, õt väikõbidõ riigimuusiumidõ umatulu om päämätselt 20-30 %ni'. Seto Talomuusiumil and päämatse sissetulõki muidogi' Tsäimaja, mia tüütäs puhtalt umateenit raha päält.

Verska muusimih tüütäs 8 inõmist, nuist 2 om poolõ kotusõga', tsäimajah om 3 inõmsit tüüh. Saatse muusiumih tüütäs 3 inõmist 1,5 kotusõga'. Kultuuriministeeriumi puult ant tegevustoetus kata-ai ar' tävveligult muusiumitüütäjidõ palgafondi.

Külästäjidõ arv 2015 ja 2016 oll pia ütesagamanõ. Seto Talomuusiumih käve umbõs 11 500 külästäjät, Saatse muusiumih 3500 inõmist.

Saatse muusiumih om viimätsil aastagil olnu' k'aujit veid'o ja tuuperäst, õt sinnä' lätt kehv tii, kotus om kõrvaline ja tii saa säääl ka' otsa, Mi pia kõikaig mõtlõmma, õt kuvvamuudu inõmisi sinnä' meeltä,. Mi olõ s'ooni' aoni' joudnu', õt midägiä vällä märki' ja k'aujidõ arv om kasunu'. Numbrit näüt'se', õt nuist turistest, kiä' omma' k'aunu', umbõs 20% omma' vällämaalasõ'. S'oo aastaga algusõh anti EASi puult Seto Talomuusiumilõ kõgõ külästäjäsõbraliguba muusiumi avvunimi.

Edimäist kõrda s'oo avvuhinna aoluu h läts tunnustus nii üldä' väikemuusiumilõ.

Pääle katõlõ majapidämislõ, talomuusiumilõ ja Saatse muusiumilõ, om viil Paloveere talo, mia om kohandõt hoidlas ja säääl om ka' väigokõnõ tüüroom restauraatori jaost. Säääl omma' hoiul suurõba' puust ja ravvast as'a' ja muusiumi tekstiili' (rõiva'). Varahoitja Kunsti Tiiu pruum tetä' kõik, õt jääsi' ilostõ alalõ nii aolugu ku ka' täämbäne päiv.

Obinitsa muusiumi ja Luikjärve talo pääle om juhataja täüskotusõga' tüüh, varahoitjal ja muusiumipedagoogil om puul tüükotust. 2016.a. külästajate arv oll 6108.

Obinitsa muusium om innidseh talotarõh, koh sis no' näüdätäs ja kõnõldas seto rõivist, elost, laulust ja opatas näpotüüd, kiilt ja kirja, kõrraldadas tandsu ja laulu opitarõsit jne.

Luikjärve talo om renoviirimislõ, tuuperäst mi parhilla' õnnõ ütskilõ arhitektuurihuvilislõ näütä huunit, a kõigilõ talo kaemisõst vallalõ olõ-õi. Om plaanil tuust innidsest elämislõ tetä' elamustalo, koh olõs elolinõ aoluu näütäminõ, rollimäng jm. S'ool aastagal renoveeritäs elomaja ja ahi Eesti-Läti piiriülese programmi abiga'. Mi looda, õt kõik eläminõ saa kõrda ja avamiskõlbuligus paari aastaga jooksul.

Muusiumi' hoitva' innidse elo varra, nii vaimsõt ku materiaalset puult. Nii tuud, midä saat eis' kumpi' ku ka' tuud, midä peoga' saa-ai püüdä'.

Muusiumi' näütäse', seletäse' seto elämist, kultuuri nii lajalt ku näide tarkus haarus.

Muusiumi' oppasõ' ja juhendasõ' taloelo naisi ja mihi tõid, tegemisi.

Muusiumi' omma' uurmiskotusõ' tiidläisi, koolilatsi ja umainemisi jaost.

Läbi perimüse jääs ja lätt edesi üte põlvkonna tarkus ja tiidmisõ' tõõsõlõ – aolugu om elolinõ, innine ja parhillanõ toetasõ' tõõnõtõist. Tähtsä olõ-õi õnnõ tuu, midä miilde tulõtadas, a kuvvamuudu tuud meeleh hoiatas. Kunagi' lää-äi kokkokogot innine kultuuriperänd vanast, a uvvõnõsõ' tuud kõkkõ hoitva' inemise' ja kotusõ'.

Parhillanõ aig

Turismiteenussidõ koolitaja Ülle Puustusmaa om ülnü': Edukas tsihtkotusõ toodõ põhinõs puhtal füüsilisõl keskkunnal, kohaligu kultuuri ja kogokunna positiivsõl esitlemisõl ja pakk turistilõ midägi' unikaalsõt – identiteet, mia om tävveste tõistsagamanõ konkurendest.

Muusiumgi' piat arvõstamma tuuga', õt siih kagu nulga üts tähtsäbit sissetulõkist om turism ja Setomaa om tõestanu' umma võimõkust, õt tä om nii ummi ku välisturiste jaost huvtav tsihtkotus. Tsihtkotusõlt oodõtas, õt tä pakk tävelikku elämüst, alostõh söögist jms kooni' korgõbisõ kultuurilisi vajaduisini piat olõma katõt.

Muusium saa-ai olla' õnnõ varahoitmis kotus, muusium piat tuud varra pääle näütamisõ ka' elolitsõst pruumma tetä'. Inemisõ' tahtva' ja näil om vaia panda' hinnäst seto rõivihe, sis muusium avtas, näütäs ja seletäs, õt kuvvamuudu tuut om tett ja mille säänestmuudu om olnu'. Sis viil söögi', joogi', õt mäntse' omma' olnu', midä om kasvatut, mäntsel aol määnestki' tüüd om tett jne – opitarõ'.

Muusiumi' piat kõikaig k' auma eloga' üteh ja tuul samal aol pruumma vanna tuvva' s' ooho aigu. Näütuses eläjä', kodoaia' inne ja no'. Taloele näütäminõ nii eläjidõ ku tegemisi poolõ päält.

Külälisõ'

Kõik mi ooda hindäle küllä inemisi, õt tuud kõkkõ, mia meil om, sis ka' näüdädä ja umma s' oo maa ja rahva kultuuri tutvusta', õt kuvvamuudu om elet ja kuvvamuudu parhilla' eletäs. Inemise' selle siiä' tulõvagi', õt nä tahtva' nätä', kullõlda' ja kaia'. Ja tahetas ka' innitsit mõistmisi, tarkuisi oppi'. Oppi' tahetas kipõlt, tahetas ruttu targas saia' vai määnegi' asi eis' valmis säpendä' – aig om sääne.

Külälisõ vai turisti jaost meid om vaia. Mi mäntselgi' moodul olõ kotusõ', koh saat olla' kõrrastki' aoh tagasi, koh innine kultuur ja hõng om ümbretsõõri. A tuu jaost mi eis' pia kõikaig mõtlõmma ja pruumma säädä' ja kõrralda' muusiumiello säänestmuudu, õt tuu tunnõh olõs külälisõl muusiumih ollõh tugõvap. A nii ku kavvõbalt tulnu' külälisõlõ om mi muusiumõ vaia, om meid vaia ka' ummilõ siih, uma kogokunnalõ. Aig muutus kõikaig, riik kihotas ummi otsussidõga' nii ku ralli autoga'. Setomaa muusiumi' tahtva' muutuva ao valgusõh olla' kindla' ja hüäs parneris parhilla' Setomaa kuulõlõ. Ku kooli' piat siist veerest ar' häömä, sis tulõgi' kohalikku ao- ja kodoluku tulla' muusiumi otsma.

No' elo käändüs ja kuvvamuudu edesi?

Mi looda, õt vahtsõh vallah saias arvu, õt tuu, mia om aastagidõga' luud ja mia om näüdänü', õt jo muusiumigi' omma' mõnõh mõttõh aolugu. Kõik muusiumi' omma' ka' umma näko nii seest ku väläst. Mi toeda ja tävvendä tõõnõtõist.

Proomi ts' uut üles lukõ', õt kuvvamuudu mi ütidselt saasi' edesi minnä' seto vanaao taloele näütamisõ ja ka' eloh hoitmisõga'.

Luijärve talo huunõ' niipall' o kõrda, õt katusõ' olõsi-i inäp kakõnu' ja värehti' püsüsi' kõrdapiteh kinni ja elomaja olõs elolinõ. Kas kunagi' lövvüs inemisi, kiä' mõistasi', tahasi', jovvasi' säääl elulist hingämist sisse tuvva', vot nii sügävähe julga-ai mõtõldagi'.

Obinitsa muusiumimaja mano olõs vaia kõrdapiteh kõrvalhoonõht, õt koh õgapääväkraami hoita' (puu', lapju', riha' jne). Muusiumimajja kõrralitsi dokumente, papridõ, raamatidõ, albumõ jne hoitmisõ ja külälisilõ välläpanõkidõ jaost riolit.

Verska talomuusiumih unistõdas, õt Paloveere hoidla talost saasi' seto esemelise kultuuri keskus, koh om vahtsõmoodulinõ ja suurõbidõ ruumõga' hoidla, restauriirmisroomi' ja talomajja saasi' sisse säädä' nõukogodõ aigu tutvustava seto majapidämisõ ekspositsiooni.

Saatserinnah Saatse muusiumi kõgõ suurõp suuv olõs, õt tii saasi' mustkattõ ala, õt ekskursionõ bussis' jääsisi-i saisma ja käänsisi-i kehvä tii peräst otsa ümbre (säänestmuudu om juhtunu' ja mitmit kõrdu!).

Eesti riigi kultuuripoliitika om tuud miilt, õt muusiumõ om vaia kokko panda' sihtasutuisis. Mi olõ umavaihõl arotanu', õt täks om ka' Setomaa muusiumõl aig ütehkuud edesi minnä', õt kõkkõ tuud, midä mi olõ erälde tennü' (raamadupidäminõ, rahalinõ puul, turundus, remonditüü', kõgõ kraami hoitminõ, näütäminõ, mano kogominõ jne), tulõs ütidselt tegemä naada'.

9. okt. 2017